

УДК 338.36:652.8

Маркова Є.Ю., к.е.н.

Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. Петра Василенка

ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ РИБОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ

У статті досліджено розвиток підприємств рибгосподарського комплексу та вплив на нього процесу глобалізації. Визначено, що морське промислове рибальство є важливою підсистемою в сфері морської діяльності України. Воно впливає на соціально-економічний розвиток і безпеку держави та має стратегічне значення в забезпеченні сталого розвитку економіки національного рибгосподарського комплексу. Зазначено, що завдання досягнення довгострокового соціально-економічного розвитку країни передбачає забезпечення переходу рибгосподарського комплексу від експортно-сировинного до інноваційного типу розвитку. Описані основні економічні наслідки для рибного господарства в результаті приєднання України до СОТ і заходи рибгосподарської політики.

Ключові слова: рибальство, морська діяльність, рибгосподарський комплекс, глобалізація, СОТ, Світовий океан, продовольча і сільськогосподарська організація ООН.

Markova E.

IMPACT OF GLOBALIZATION ON ENTERPRISE DEVELOPMENT FISHERY COMPLEX

The article studied the development of enterprises ribgospodarskogo complex and influence on it of the globalization process. It was determined that the sea commercial fishing is an important subsystem in the field of maritime activities in Ukraine. It affects the socio-economic development and security of the state and is of strategic importance in achieving sustainable economic development of the national fisheries sector. It was noted that the task of achieving the long-term socio-economic development of the country provides for the transition from the export of fishery industry - raw materials to innovative type of development. The basic economic impact on fisheries as a result of Ukraine's accession to the WTO and the measures of fisheries policy.

Keywords: fishing, maritime activities, fishing industry, globalization, the WTO, the World Ocean, Food and Agriculture Organization.

Маркова Е. Ю.

ВЛИЯНИЕ ПРОЦЕССОВ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИЯТИЙ РЫБОХОЗЯЙСТВЕННОГО КОМПЛЕКСА

В статье исследовано развитие предприятий рибгосподарського комплекса и влияние на него процесса глобализации. Определено, что морское промышленное рыболовство является важной подсистемой в сфере морской деятельности Украины. Оно влияет на социально-экономическое развитие и безопасность государства и имеет стратегическое значение в обеспечении устойчивого развития экономики национального рыбохозяйственного комплекса. Отмечено, что задача достижения долгосрочного социально-экономического развития страны предусматривает обеспечение перехода рыбохозяйственного комплекса от экспортно-сырьевого к инновационному типу развития. Описаны основные экономические последствия для рыбного хозяйства в результате присоединения Украины к ВТО и меры рыбохозяйственной политики.

Ключевые слова : рыболовство, морская деятельность, рыбохозяйственный комплекс, глобализация, ВТО, Мировой океан, продовольственная и сельскохозяйственная организация ООН.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В сучасних умовах наростання глобальних соціо-еколого-економічних проблем і дефіциту природних ресурсів все більшої значення в Україні та світі набуває удосконалення методів управління природокористуванням і охорони навколишнього середовища, механізмів економічного регулювання природокористування з метою переходу до сталого розвитку. В результаті цього надзвичайно актуальним виступає вплив процесів глобалізації на розвиток підприємств рибогосподарського комплексу. Це вимагає найшвидшого прийняття заходів для усунення численних проблем, утримання на безпечному рівні та забезпечення ективного розвитку підприємств рибогосподарського комплексу на мікро, макро та мегарівнях.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Процес глобалізації та його вплив на розвиток підприємств досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці як І. Гришова, Л. Гурвіц, О. Довбиш, О. Красноручський, Р. Скупський, Б. Язлюк. Вивченням питань розвитку ринку риби і рибної продукції займалися такі вчені : В. Киселев, С. Козій, В. Корельський, В. Корчмит, А. Макоедов та інші.

Цілі статті. Незважаючи на цінність результатів дослідження закордонних та вітчизняних науковців щодо впливу процесу глобалізації на розвиток підприємств, питання впливу на розвиток підприємств рибогосподарського комплексу залишаються недостатньо вивченими. Вони вимагають подальшого дослідження в контексті сучасних вимог суспільства на світовому рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Світова спільнота докладає зусиль для трансформації економіки, переходу до моделі «зеленої економіки» та «зеленого розвитку», чому була присвячена Конференція «Ріо + 20» під егідою ООН в червні 2012 р. [2]. Значна роль у вирішенні проблем безпеки та розвитку України належить галузям промисловості, пов'язаними з видобутком і використанням біологічних ресурсів. У соціально-економічному розвитку України рибогосподарський комплекс є стратегічним, забезпечуючим вирішення проблем національної і продовольчої безпеки, заселення та освоєння прибережних регіонів і територій, геополітичних і гео економічних цілей у відкритих районах Світового океану, поліпшення здоров'я громадян та підвищення якості їх життя. У забезпеченні збалансованості і повноцінності харчування громадян рибні продукти не мають альтернативи. Однак, середньодушове споживання рибних товарів в Україні, за різними оцінками, становить близько 12 кг, що значно нижче рекомендованих медициною норм (23,7 кг), і істотно відстає від споживання в США, Китаї, Норвегії, Японії та ін. Країнах [15].

Рибогосподарський комплекс України вичерпав внутрішні резерви економічного зростання і можливості матеріально-технічної бази внаслідок високого рівня фізичного зносу і морального старіння основних виробничих фондів - рибпромислового флоту (близько 90% судів) і переробного технологічного обладнання (77% потужностей

знаходяться на флоті, 23% - на берегових підприємствах), що призвело до глибокої системної кризи в галузі. Рибогосподарський комплекс відноситься до виключно складної і проблемної сфери економіки країни, яку розглядають як багатофункціональну систему, що складається з великого числа секторів і підсистем, з діючими між ними зв'язками. Управління цим комплексом - складний процес взаємодії всіх його складових підрозділів.

Одним з основоположних секторів рибогосподарського комплексу є морське промислове рибальство у внутрішніх морських водах і територіальному шельфі, виключній економічній зоні (ВЕЗ) України [9; 10].

Морське промислове рибальство є важливою підсистемою в сфері морської діяльності України, в значній мірі впливає на соціально-економічний розвиток і безпеку держави. Морське промислове рибальство має стратегічне значення в забезпеченні сталого розвитку економіки рибогосподарського комплексу України.

Наукою і багаторічною практикою доведено, що при стійкому раціональному морському промислового рибальстві Світовий океан може забезпечити людство водними біологічними ресурсами (ВБР) у достатній кількості. У раціоні харчування людини тваринні білки з гідробіонтів складають близько 15%, а з урахуванням використання кормових продуктів з гідробіонтів в тваринництві, птахівництві та аквакультурі - 18-20% [7].

У Світовому океані внаслідок неефективного регулювання морського промислового рибальства сформувалася стійка тенденція виснаження запасів водних біоресурсів, в результаті чого почастішали випадки міжнародних конфліктів за право володіння цими ВБР, що призвело до прагнення прибережних держав в односторонньому порядку встановлювати суверенітет на право використання біоресурсів у власних виняткових економічних зонах (200 морських миль) [3].

З метою протидії даним явищам в 1982 р. була прийнята Конвенція ООН з морського права. Її реалізація створила сприятливі умови для формування та розвитку рентних відносин в галузі управління ВБР Світового океану. Це дозволило, крім забезпечення продовольчої безпеки і зайнятості населення, створити реальні стимули до розвитку рибальства, організувати дієвий захист запасів ВБР від виснаження, обмеживши відкритий доступ до їх освоєння. Однак, поява нових можливостей так і не дала очікуваних результатів. У Світовому рибальстві ознаки системної кризи продовжують наростати. Вони проявляються у вигляді: нестійкості освоєння ВБР; переексплуатації і переловлі, в тому числі нецільових об'єктів промислу і викиду їх за борт; перекапіталізації і зростання промислових навантажень; активізації браконьєрства і розширення тіньових оборотів.

Розвиток морського промислового рибальства стримується відсутністю ефективної системи управління. Ситуація, що склалася в цій галузі, потребує удосконалення і розвитку міжнародної практики управління в Світовому океані, розробки і застосування дієво-ефективних заходів щодо захисту національних інтересів, методів виявлення і способів усунення та локалізації причин виникнення різного роду конфліктів в національних кордонах [12].

У рибогосподарському комплексі України в даний час існує складний комплекс невирішених проблем, в тому числі в контексті регулювання сталого розвитку

морського промислового рибальства, що є одним з основних стримуючих чинників виходу рибної галузі з тривалої кризи, наявність якого є предметом обговорення і вирішення на рівні Уряду України.

Одним з найважливіших завдань, що стоять перед агропромисловим і рибогосподарським комплексом України, є забезпечення населення країни якісними продуктами харчування. Завдання досягнення довгострокового соціально-економічного розвитку країни передбачає забезпечення переходу рибогосподарського комплексу від експортно-сировинного типу до інноваційного типу розвитку на основі збереження і раціонального використання морських біологічних ресурсів і забезпечення глобальної конкурентоспроможності виготовлених вітчизняними підприємствами продуктів харчування [1].

Риба і морепродукти забезпечують потреби людини в життєво важливих ліпідах, білках, мінеральних речовинах, вітамінах та інших нутрієнтах, властивих тільки продукції з морських біологічних ресурсів [6]. Щоб краще підкреслити значимість вживання рибних продуктів, необхідно відзначити, що білки риби краще засвоюються, ніж м'ясні: з 100 г рибних білків організм людини засвоює 40 г, зі свинини - 20 г, яловичини - 15 грамів. Поступаючись в калорійності, за вмістом білків, рибні продукти знаходяться приблизно на одному рівні з м'ясом, в цьому полягає їхня перевага [4].

Найбільш багата поживними речовинами морська риба. Особливо корисними властивостями її наділяє вміст поліненасичених жирів Омега - 3. Морська риба користується величезною популярністю серед тих, хто прагне вести здоровий спосіб життя.

Виходячи із значущості продукції з морських біологічних ресурсів, як джерела незамінних біологічно цінних компонентів харчування, важливу роль у вирішенні цього завдання повинні грати видобувний і переробний сектор.

Специфікою виробництва рибної продукції є її виготовлення на судах, які безпосередньо працюють в акваторії Світового океану і на берегових рибообробних підприємствах.

Необхідно не тільки добути ресурси, а й ефективно їх переробити, зберегти і доставити кінцевому споживачеві.

Сировина для виробництва рибної продукції є швидкопсувною, що є визначальним чинником на всіх стадіях виробництва продукції як на промислі, так і на берегових підприємствах. Слід зазначити, що технологічні особливості виробництва продукції: енерговитратність, трудомісткість, віддаленість від місця споживання, кількість освоєваних об'єктів і можливість їх вилучення є факторами, від яких залежить асортимент продуктів харчування: риба морожена, жива, охолоджена, консерви та ін. [13].

В умовах промислу, визначальними факторами виробництва продукції є конструктивні особливості та типова структура флоту, що дозволяють освоювати різні види ресурсів.

Обсяги виробництва продукції на берегових переробних підприємствах протягом ряду років незначні і не перевищують 10% від продукції видобувних підприємств. Без модернізації берегових переробних підприємств і підвищення конкурентоспроможності рибної продукції підвищення споживчого попиту може змінити вектор спрямованості в

бік імпоротної продукції. Тому необхідна чітка, фінансово забезпечена стратегія розвитку видобувних і виробничих галузей промисловості. Така стратегія повинна бути спрямована на збільшення випуску якісної рибної продукції, здатної задовольняти зростаючий споживчий попит на продукти харчування різних цінових і продуктових сегментів ринку.

Сучасна продукція з морських біологічних ресурсів повинна бути екологічно бездоганною, легко засвоюваною, володіти збалансованим набором поживних елементів і легко готуватися. Таким вимогам відповідає філе білої риби. В Україні розвиток рибообробки можливий на основі глибокої переробки риби і виробництва з них філе і кліпфіска [7].

В даний час населенню пропонується, переважно, риба морожена. Її якість безпосередньо залежить від умов доставки і зберігання. Рибна продукція відноситься до швидкопсувних продуктів, має нетривалий термін зберігання. За останні 15 років можливості українських підприємств по переробці рибопродуктів значно скоротилися.

Ще однією особливістю виробництва рибної продукції є різка розбіжність між місцями її виробництва і споживання, що обумовлює різку диференціацію споживання риби.

Комплексне використання сировини в рибній промисловості стримується наявністю дрібних підприємств і відсутністю взаємодії судів на промислі, що створює труднощі у виробництві такої кількості продукції, яка забезпечувала б її рентабельність [16]. Переробка дрібних видів риб вимагає впровадження інноваційних технологій для їх використання на харчові цілі.

Одним із шляхів збільшення виробництва є поставка рибної сировини в регіони споживання рибної продукції з високою місткістю і платоспроможністю роздрібного ринку. Це дозволить розширити асортимент і обсяг випуску рибної кулінарії, інноваційної продукції, в тому числі біологічно активних добавок, а так само щодо дорогої продукції: делікатесної, в дрібній розфасовці, з високим ступенем обробки.

Таким чином, специфіка виробництва рибної продукції залежить від наявної сировинної бази, структури рибпромислового флоту, наявності сучасних технологій обробки сировини, зберігання, виробництва і транспортування продукції як в морі, так і на берегових підприємствах.

Крім внутрішньоукраїнських причин реформування структури рибпромислового комплексу слід враховувати загострені міжнародні проблеми, перш за все, зростання дефіцитності продуктів харчування і очікуване зростання цін в світі на м'ясні і рибні товари [11, с. 83-84].

Приєднання України до СОТ несе в собі додаткові загрози зростання іноземної експансії і розграбування наших водних біоресурсів та, також, вимагає утворення великих рибпромислових об'єднань (табл. 1).

Таблиця 1

Основні економічні наслідки для рибного господарства приєднання України до СОТ і заходи рибогосподарської політики

Економічні наслідки	Запропоновані рішення
1. «Плюси» і їх посилення	
1.1. Приєднання до СОТ дає зовнішні стимули для якнайшвидшого створення нормативно-правової бази діяльності рибного господарства України з урахуванням прогресивних норм СОТ.	Перегляд концепції пакету законів України галузевого значення. Ухвалення захисних законів: і «Про продовольчу безпеку» «Про державну підтримку рибного господарства» та ін. Ретельне опрацювання юристами галузі України документів СОТ.
1.2. Вирішення проблеми законного субсидування рибного господарства України з урахуванням практики ЄС, Канади, Республіки Корея, Японії та ін. І правових можливостей Угоди СОТ по субсидіях і компенсаційних заходах.	Проведення розрахунків за необхідним субсидування (витрат на паливо та ін.). Узгодження розмірів і напрямків субсидування з урядами провідних рибальських країн і на рівні СОТ. Введення поправок в форми і показники Держбюджету України.
1.3. Полегшення доступу експортуються рибних товарів і послуг на світові ринки для сильних експортерів рибного господарства.	Створення протекційності системи виборчої підтримки українського експортера (правові та інші заходи).
1.4. Використання переговорного процесу в ФАО і СОТ для розширення зовнішньоторговельних управлінських функцій Держрибагентства України.	Проведення додаткових організаційних заходів. Розвиток реформи управління. Посилення роботи із засобами масової інформації.
1.5. Розвиток міжнародної спеціалізації і кооперації в галузі рибальства та виробництва рибних товарів, що дозволяє знизити витрати виробництва в Україні.	Активізація зовнішньоторговельного співробітництва. Термінова доопрацювання і переукладання діючих Угод з рибальства з іншими країнами.
2. «Мінуси» і їх ослаблення	
2.1. Посилення позиції іноземних конкурентів на деяких сегментах виробництва внаслідок морального і фізичного зносу виробничих фондів рибного господарства і високих витрат у українського товаро-виробника.	Удосконалення концепції розвитку виробництва в рибному господарстві України, виділення особливо важливих в стратегічному відношенні секторів виробництва і організація їх захисту від усилюючої конкуренції, особливо української власності флоту рибного господарства.
2.2. Зростання загрози втрати національної незалежності багатьох підприємств і компаній через розширення присутності на фінансовому та інвестиційному ринках іноземних інвесторів, вивезення капіталу. Загальне ослаблення рибного господарства України.	Необхідність створення селективного захисту українського товаровиробника. Швидке формування нових організаційних структур (ІКС) управління за басейновим принципом. Активне створення спеціалізованої ринкової інфраструктури.
2.3. Зростання негативного впливу міжнародних структур (СОТ і ін.) На формування стратегії розвитку рибного господарства України і зростання економічної залежності від іноземних компаній.	Розвиток взаємовигідного міжнародного співробітництва. Перенесення центру ваги в підтримці підприємництва на неправительственні структури іноземних держав. Посилення співпраці з країнами АТР і Африки.
2.4. Знижена конкурентоспроможність українських товаровиробників на внутрішньому ринку через безліч наявних сьогодні «білих плям» в тарифне й нетарифне регулювання зовнішньої торгівлі (не тільки рибних товарів, а й судів, переробляє устаткування і ін.).	Організація в структурі Держрибагентства України нових спеціалізованих підрозділів, в тому числі - із зовнішньоекономічної та зовнішньоторговельної діяльності, з питань промислової політики в рибоборобка і ін.

Джерело: складено на основі [11; 14].

В ході переговорного процесу з приєднання України до СОТ частину наших проблем і претензій не було враховано, а, в окремих випадках, інтересами розвитку рибної галузі України було пожертвовано.

У міжнародних відносинах України з іншими рибальськими країнами (часто більш сильними конкурентами) відому роль відіграє ФАО ООН.

Тепер статус України в ФАО зумовлює появу нових проблем активізації міжнародного рибогосподарського і економічного співробітництва та підвищення ефективності зовнішньої торгівлі рибними товарами, в тому числі з урахуванням специфічних вимог СОТ.

У зв'язку з цим, можна назвати такі проблеми:

1. Україні без активної участі в діяльності ФАО і її Комітеті з рибальства все

важче буде не тільки відстоювати свої інтереси, а й вирішувати завдання із захисту інтересів українських виробників і експортерів на світовому ринку від дискримінаційних дій іноземних партнерів.

Членство в ФАО відкриває ширші можливості для залучення через цю організацію в рибопереробний комплекс України іноземних державних і приватних інвестицій. Так, проекти, що пройшли експертизу ФАО, отримують фінансування з боку таких міжнародних організацій та фондів, як Програма розвитку ООН (ПРООН), Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції і розвитку, Світова продовольча програма та інших, тісно взаємодіючих з ФАО.

2. ФАО виступає за створення системи контролю якості виготовлених рибних товарів, що дозволяє відстежувати рух риби з моменту вилову до покупки її споживачем і прискорення розробки єдиних міжнародних стандартів щодо маркування рибної продукції (з урахуванням її екологічної чистоти) [5; 8].

Останнім часом, завдяки зусиллям ФАО підвищилися вимоги до експортерів щодо забезпечення екологічної експертизи рибопродукції. Без впровадження екомаркування на експортовані рибні товари, в тому числі з високою доданою вартістю (філе, рибні консерви, пресерви і ін.), українським експортерам буде важче продавати свої рибні товари на ринках США і Євросоюзу.

3. Велике коло питань також виникає щодо активізації міжнародного співробітництва наукових організацій і підприємств рибного господарства з банками даних і проектами ФАО в рамках приватно-державного партнерства.

4. Важливо на міжнародному рівні ініціювати підготовку спеціальної Угоди СОТ з торгівлі рибними товарами (за аналогією з Угодою про сільське господарство), зокрема, регламентувавши види рибальських і рибогосподарських субсидій.

5. Також, назріла регламентація світової торгівлі рибогосподарськими послугами, в тому числі в морських рибних портах та технічному обслуговуванні риболовних суден.

Приєднання України до СОТ істотно зачіпає зовнішню торгівлю як рибними товарами, так і рибогосподарськими послугами. При цьому, частина зовнішньоторговельних проблем має вирішуватися відповідно до законодавства, а також рядом інших нормативних актів, покликаних регулювати зовнішню торгівлю рибними товарами і рибогосподарськими послугами, в тому числі за межами митного кордону України [4].

У перспективі, ринок рибогосподарських послуг має бути вивчений і підвищено ефективність обслуговування.

У нових міжнародних умовах національне рибогосподарське законодавство повинно бути більш системним (широким) та деталізованим (глибоким), в більшій мірі орієнтуючись на зростання конкурентоспроможності України в світі та економічний захист українських рибпромисловців [16].

Висновки. Отже, ринок рибопродукції вважається одним з найперспективніших у світі. Його ємність вже перевищила сумарну ємність ринків каучуку, бананів і кави. Потенціал зростання попиту як на сирець, так і на продукцію глибокої переробки дуже високий, що привертає інвесторів у всьому світі. Велику роль відіграють процеси світової глобалізації, які вже значно реалізувалися в рибній промисловості шляхом

консолідації галузі та появи найбільших світових компаній на ринку, що займають значну його частину. У той же час, рибне господарство України перебуває в глибокій технічній і технологічній кризі. Про це свідчать високий рівень фізичного і морального зносу промислового флоту і практично повне припинення його поновлення, скорочення виробничих потужностей видобувних і переробних підприємств. Рибопродукція українського експорту не є конкурентоспроможною через сировинний характер. Формуються, чи ні, власні джерела для здійснення реновації основного капіталу, а кредитні джерела носять короткостроковий і середньостроковий характер. Забезпеченість рибопродукції всього населення України не є задовільною. Особливо гостро це відчувається в умовах дії санкцій, що обмежують імпорт рибопродукції з країн Євросоюзу, Сполучених Штатів Америки, Австралії, Канади та Королівства Норвегія. У цих умовах стає актуальною задача дослідження впливу глобалізації на стан і перспективи розвитку рибної промисловості України.

Список використаних джерел

1. Гришова І.Ю. Реструктуризація переробних підприємств АПК в умовах глобалізації/ І.Ю. Гришова // Прикладна економіка – від теорії до практики: матеріали Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції 15 жовтня 2015 р. – Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка», 2015. – С.45-48.
2. Довбыш О.Э. Зарубежный опыт развития морской аквакультуры и ее приоритетные задачи в Украине / О.Э. Довбыш // Рибне господарство України. - №2. – 2010. – С.2-9.
3. Державна цільова економічна програма розвитку рибного господарства України на 2012-2016 роки. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України №1245 від 23.11.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1245-2011-%D0%BF>
4. Киселев В.К. Об оздоровлении рыбохозяйственного комплекса / В. К. Киселев // Рыбное хозяйство. – 2005. - № 5. – С. 29 - 31.
5. Кластери рибодобування, рибпереробки, аквакультури. Українські кластери / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ucluster.org/universitet/klasteri-ukraina/2012-study/perspektivni-napryamki-klasterizacii-vodnikh-resursiv/klasteri-ribodobuvannya-ribopererobki-akvakulturi/>.
6. Козій С. Перспективи розвитку ринку риби і рибної продукції /С. Козій // Экономические инновации. Вып. 19: Приоритеты преобразований в экономике. Сборник научных работ. – Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2004. – С. 230-236.
7. Корельский В.Ф. Регулирование конкурентных отношений при промысле водных биологических ресурсов / В.Ф. Корельский, А.Н. Макоедов // Вopr. рыболовства. – 2004. – Т. 5, № 3 (19). – С. 385-394.
8. Корчмит В.А. Экономика отрасли (рыбная промышленность): метод. указания / Корчмит В.А. – Петропавловск-Камчатский: КамчатГТУ, 2002. – 32 с.
9. Красноруцький О. О. Теоретико-методологічні аспекти оцінки розвитку конкуренції та ефективності збуту сільськогосподарської продукції / О. О. Красноруцький // Вісник ТНЕУ. — № 2 (53). — 2013. — С. 90-99.
10. Красноруцький О.О. Оцінка характеру реалізації економічних інтересів суб'єктів ринку сільськогосподарської продукції / О.О. Красноруцький // Вісник ХНАУ. Сер. «Економіка АПК і природокористування». — № 3. — 2010. — С. 62-73.
11. Ладонько Л.С. О.В. Підходи до структуризації стратегічного потенціалу промисловості / Л.С. Ладонько, О.М. Клименко // Економіка сталого розвитку: теоретичні підходи та практичні рекомендації: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (13-16 вересня 2015 р, м. Кошице, Словаччина). – К.: Вид-во «Центр навчальної літератури», 2015. – 152 с.
12. Скупський Р.М. Марикультура Чорного моря – концептуальні засади створення рибогосподарського кластеру / Р.М. Скупський // Економічний форум. – 2015. - №1. – С.86-101.
13. Язлюк Б.О. Методика оцінки рівня згладжування економіко-інституціональної й соціально-економічної асиметрії розвитку внутрірегіональних територій/ Б.О.Язлюк// Зб. наук. праць Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: ЧДТУ, 2014. – Вип. 37. – Частина II. – С. 57–63.
14. Gryshova I. Ukraine's positions in international ratings evaluation as a factor of its competitiveness/ I. Gryshova, I. Kryukova, O. Mityay // Економічний часопис-XXI. – 2015. – № 5-6. – С. 24–27.
15. Hurwitz L. Optimality and informational efficiency in resource allocation processes / Hurwitz L. // Mathematical Methods in the Social Sciences / K.J. Arrow, S. Karlin, P/ Suppes (eds.). Stanford: Stanford University Press, 1960.
16. Ladon'ko State management of innovative activity in Ukraine/, O. Mikhaylovs'ka, N. Filippova, N. Tkalenko //

Scientific enquiry in the contemporary world: theoretical basics and innovative approach, Research and Publishing Center «Colloquium»: San Francisco, California, USA, 2015 – P. 56-62.